

בו שני עישורין, מעשר שני ומעשר עני. עפ"י ראש השנה טו).

- א. האתרוג, ראש השנה שלו הוא שבט כשאר אילנות (ואפשר שאפילו לבית הלל, ר"ה שלו באחד בשבט ולא בט"ו בשבט. ע' ר"ה יד-טו ויבמות טו. ואולם הרמב"ם (מעשר שני א,ה) פסק ט"ו בשבט), ולא כירק שראש השנה שלו באחד בתשרי (עפ"י ר"ה טו).
- דין אתרוג שגדל בששית ונלקט בשביעית, בשביעית ונלקט בשמינית — נתבאר בר"ה יד-טו.
- ב. התוס' ותורא"ש נקטו (עפ"י פאה ח,א ושבת סח.) שאתרוג אינו חייב בפאה לפי שאין לקיטתו כאחת. וברמב"ן וברשב"א נראה שאין הדבר פשוט. ומפשטות דברי המאירי נ' שנקט שחייב בפאה ובשכחה.
- ג. האתרוג אינו כלאים בכרם, כדין שאר אילנות ולא כירקות (עפ"י תוס'). וכן לענין הרכבה דינו כאילן, ואסור להרכיב עליו ירק בין בארץ בין בחו"ל, ולא כהרכבת ירק בירק שאינו אסור בחו"ל (רשב"א עפ"י להלן לט).

דף ג

- ג. א. אלו דברים בא התנא למעט, שאין האשה נקנית בהם ולא קונה את עצמה?
ב. מה בין קנין חליפין לקנין כסף?

א. האשה נקנית בשלש דרכים — למעט חופה. ולרב הונא שאמר חופה קונה — למעט חליפין, שהואיל וחליפין ישנם בפחות משה פרוטה, אין האשה נקנית בהם (אם משום שגנאי הוא לה, הלכך בטלה תורת חליפין אפילו בכלי שיש בו שוה פרוטה (רש"י), אם משום שאינם כעין כסף ואין למדים אלא בדומה לשדה עפרון שכתוב שם 'כסף. תוס').

קונה את עצמה בשתי דרכים — למעט חליצה (ספר כריתת — ספר כורתה ולא דבר אחר. ולחכמים, דרשו להלן (ה.) מ'וכתב' — בכתובה מתגרשת ולא בדבר אחר. ומן הטעם הזה אין אשה מתגרשת בכסף (רבא). ועוד, סניגור נעשה קטיגור?! (אביי שם).

- ב. קנין חליפין נעשה בכלי שאינו שוה פרוטה, מה שאין כן כסף, אינו אלא בשוה פרוטה. אשה נקנית בכסף ולא בחליפין.

א. לדברי הרי"ד [דלא כרש"י], אם קדשה בכלי ששוה פרוטה, אפילו אמר לה בתורת חליפין, מקודשת מדין קנין כסף. ומשמע ברי"ד שאפילו נתן לה הכלי על מנת להחזיר מקודשת מהתורה. ואולם מדרבנן אסור לקדש בכל חליפין הניתנים על מנת להחזיר. ואפשר שעקרו חכמים את הקדושין ואין צריכה גט (חזו"א מה, ב).

ומדברי הרמ"ה (מובא בטור יו"ד רסז) מבואר שאם החליט הסודר בידה ויש בו שוה פרוטה, אפילו הזכיר 'חליפין' — מקודשת מדין קנין כסף. וכתב החזו"ן-איש (מה, ח) שלא מצינו מי שחולק על כך. (וכן מבואר לכאורה מדברי הר"ן והגמוקי-יוסף ספ"ו דנדרים, וכפי שפירש באריכות בקהלות יעקב — קדושין א.) ואולם בשו"ת הרדב"ז (ח"ו לח) הוכיח מדברי הראשונים שכל שאמר בלשון חליפין אינה מקודשת, אפילו שלא על מנת להחזיר [ואפשר שהיא גזרה דרבנן, שזאמרו אשה נקנית בחליפין דהדרין], ואם אמר בלשון קנין, בחליפין החוזרים — אינה מקודשת, ובשאינם חוזרים — מקודשת.

ב. נחלקו הפוסקים במקדש אשה בטבעת באופן שמקנה לה את הטבעת על ידי חליפין (ע' בית שמואל כט סק"ב וסק"י. וע"ע קהלות יעקב ג).

קנין כסף — בקרקעות ולא במטלטלין. קנין חליפין — בין בקרקעות בין במטלטלין. (להלן כב: כה: [וברשב"א] ועוד).

א. נחלקו אמוראים במקום אחר, האם מטבע נעשה חליפין אם לאו. וכן נחלקו האם פירות עושים חליפין (וע' בפירוט להלן כח). וכן נחלקו אם חליפין נעשים בכליו של קונה או בכליו של מקנה, ואם הסודר חוזר לבעליו לאחר הקנין.

ב. הרשב"א צדד (בתשובה ח"ד רב ועוד, וכן נסתפק בחדושיו לשבועות לט: וע' עוד בחדושיו כאן ולהלן כה:): שאין החליפין מדין כסף, הלכך אינם מועיל לעשות קנין עתה שיחול לאחר זמן כדין קנין כסף. (עוד בענין חליפין מדין כסף — ע' ברכת שמואל ב).

ג. יש אומרים שנכרי אינו קונה בחליפין, אעפ"י שקונה בקנין כסף. ויש חולקים וסוברים שקונה, עכ"פ בנכרי הקונה מישראל.

ד. יש אומרים [בדעת הרמב"ם] שקנין כסף אינו מועיל אלא בנתינת כסף על ידי הלוקח, ולא כאשר נותן אחר במקומו. ואולם קנין חליפין מועיל גם כשהסודר נקנה על ידי אחר, כגון העדים שנותנים סודר שלהם תחת הלוקח. (ע' פרי יצחק ח"ב סה, כא).

ה. ישנה דעה בראשונים שקנין חליפין אינו מועיל אלא בפני הלוקח. וכמה ראשונים חלקו על כך (עריש"י ותוס' ורמב"ן ועוד, להלן כו:).

ו. התוס' (להלן כז: ד"ה ומקומו; ב"מ יא: ד"ה מקומו) צדדו לומר שאין חליפין מועילים לקנות שכירות, שלא כקנין כסף. וכן אין מועילים במתנה על מנת להחזיר, מאחר ואינו ממון גמור אלא טובת הנאה (תוס' ערכין כט:).

ז. אפשר לחזור מקנין סודר, כל שעוסקים באותו ענין. שלא כבשאר קנינים — אי אפשר לחזור בו מהקנין אלא בתוך כדי דיבור. (ע' ב"ב קיד; חו"מ קצה, ו-ז).

ח. יש סוברים שעבד כנעני אינו יוצא בקנין חליפין כשם שיוצא בכסף (ערישב"א כב:). ויש חולקים. ע"ש ובטור יו"ד רסז בשם ר"ת).

ד פנים ג — ד

ד. א. מהו המקור לקנין כסף בקידושי אשה?

ב. מנין שהאב זכאי בבתו קטנה ונערה בקידושיה, בכסף בשטר ובביאה? ומנין שמעשה ידיה שלוו?

א. התנא בברייתא הביא קידושי כסף מכי יקח איש אשה — אין 'קיתה' אלא בכסף, וכן הוא אומר בשדה אשר קנה אברהם מעפרון נתתי כסף השדה קח ממני. ורב יהודה אמר רב: מהכתוב באמה עבריה ויצאה חנם אין כסף — אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ביציאתו ממנה, והוא האב בקידושי בתו.

והצריכו בגמרא את שני הלימודים הללו; הראשון הוצרך לומר שהאיש הוא הלוקח את האשה ואין האשה לוקחת, (והוצרכה הגזרה-שוה ללמד שכן הוא הדין גם בקידושי כסף. תוס'). והלימוד השני הוצרך לומר שכסף קידושי הנערה לאביה (כמו הכסף ביציאה זו, אילו היה בה, היה מגיע לאדון, כך הכסף ביציאה אחרת מגיע לאב).

[מבואר בגמרא שאין ללמוד קנין כסף באשה מאמה עבריה, כי יש לפרוך, מה לאמה שכן יוצאה בכסף תאמר בזו שאינה יוצאה בכסף. (ואף מהיקש שהוקשה לאמה אין ללמוד, שאם כן היינו מצריכים שתי פרוטות כבאמה. או כיון שמקור קנין כסף באמה הוא מזהפדה, אשה שאינה יוצאת בכסף כאמה, אינה

בכלל הלימוד הזה. עפ"י תוס'. וכן אין ללמוד קנין כסף מביאה ושטר שקונים באשה — שכן ישנן בעל כרחך באישות, ביאה ביבמה ושטר בגירושין (ה.).

קידושי כסף הגם מן התורה. כן הוכיחו ראשונים מכמה וכמה סוגיות (ע' רמב"ן ט: ועוד). ואולם הרמב"ם (אישות א, ב, ג, כ ובתשובה שנה) כתב שמדברי סופרים הם, שכל דין הנלמד ממדות שהתורה נדרשת בהן אינו נחשב 'דאורייתא' אלא אם נאמר עליו בפירוש כן. (וע' בלשון הגמרא להלן כד: שן ועין התורה זכתה לו... שאר אברים מדרש חכמים). ויש אומרים שחזר בו הרמב"ם מדבריו. ויש מפרשים בדעתו שאמנם קדושי כסף קרויים 'דברי סופרים' אבל חלים הם מדין תורה (עפ"י רשב"ץ. וע' שערי שמועות ב. ד"ה הר"מ).

ב. קידושי קטנה — לאביה, שהרי נאמר את בתי נתתי לאיש הזה. השתא אביה מקבל קידושיה ואינה שקלה כספא!?

בנערה — אמר רב יהודה אמר רב: ויצאה חנם אין כסף — אין כסף לאדון זה (שאמה עבריה יוצאת ממנו בסימני נערות) אבל יש כסף לאדון אחר (בשעה שהיא יוצאה מרשותו, בקידושין). ישנה דעה אחת בגמרא (להלן ג:): שנערה יכולה לקדש עצמה. ומכל מקום אביה זכאי בכסף הקדושין שקיבלה.

וכן שטר וביאה דינם ככסף, שאביה זכאי בהם, לקבל את השטר ולמוסרה לביאת קדושין. (והיתה ל'איש אחר — הוקשו הוויות אהדדי. כתובות מ:).

אמרו בירושלמי שיכול האב למוסרה לקידושי ביאה וליטול שכר על כך (מובא בתוס'. — שזכתה לו תורה זכות קידושיה לגמרי, אבל אילו היה רק כשליח שלה, לא היה תוקף להתנאותו לקבל שכר מהמקדש, וכמו אילו יתנה השליח על שכר משלחו אין ממש בהתנאותו. (ברכת שמואל). ומכל מקום אפשר שזכות קבלת הכסף הוא שלה, והאב זוכה ממנה, וכן משמע מדברי הרשב"א יט.).

אמר רב הונא אמר רב: מגין שמעשה הבת לאב שנאמר וכי ימכר איש את בתו לאמה (מיותר לדרשה) — מה אמה מעשה ידיה לרבה אף בת מעשה ידיה לאביה. (ובנערה מדובר, כי קטנה אינה צריכה קרא, כי כיון שיכול למכרה לאמה ודאי מעשה ידיה שלו. כתובות מ:).

דף ד

ה. מה דין מכירת בתו אילונית ויצאתה לחירות?

אילונית, הגם שאין לה סימני נערות, נמכרת היא לאמה על ידי אביה בקטנותה, והיא יוצאה לחרות בבגרותה, בהיותה בת עשרים (רש"י). כן דרשו מן הכתוב ויצאה חנם אין כסף — 'יצאה חנם' אלו ימי בגרות. 'אין כסף' אלו ימי נערות. ואי אתה מוצא יציאה בבגרות אלא באילונית שאין לה נערות. [לדעת רב אשי, צריכים לימוד מיוחד לכך שהאילונית נמכרת. ומדברי אביי מבואר שחולק].

א. לדברי רב (ביבמות פ. וכן פסק הרמ"ה ועוד), האילונית בהגיעה לגיל עשרים נעשית בוגרת למפרע. ולפי זה אם מכרה לאחר היותה בת י"ב והוברר אח"כ שהיא אילונית, המכירה בטלה למפרע וצריך הרב להחזיר לה דמי מעשה ידיה. ואולם אינה נעשית בוגרת למפרע אלא משעה שהביאה סימני אילונית, הלכך אם מכרה בהיותה בת ט"ו ולא הביאה סימני אילונית אלא בהיותה בת י"ז, כאשר הגיע לעשרים והוברר בודאות שהיא אילונית, מחזיר